

УДК 343.13

А. В. Столітній

**ОСОБЛИВОСТІ ПОЧАТКУ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ
ЗА УХИЛЕННЯ ВІД СПЛАТИ АЛІМЕНТІВ НА ПІДСТАВІ ПОДАНЬ
(ПОВІДОМЛЕНЬ) ДЕРЖАВНОЇ ВИКОНАВЧОЇ СЛУЖБИ**

Початок досудового розслідування відіграє значну роль у кримінальному провадженні. Саме від вирішення питання про реєстрацію заяви чи повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань (далі – ЄРДР) залежить подальша доля процесуальних дій як у цьому конкретному провадженні, так і в інших, які перебувають у слідчого окремо та в слідчому підрозділі в цілому, оскільки надмірне навантаження на слідчого негативно впливає на якість та періодичність проведення слідчих дій (станом на 31 грудня 2014 року до ЄРДР зареєстровано майже 3 мільйони проваджень). Однією з причин цього є невизначеність (на відміну від Кримінального процесуального кодексу України 1960 року) на законодавчому рівні вимог до заяви та повідомлення про злочин. Статтею 214 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) передбачена лише одна вимога до заяви та повідомлення, які можуть бути зареєстровані до Єдиного реєстру досудового розслідування – це наявність даних про вчинене кримінальне правопорушення. Тобто дані, які не свідчать про вчинення злочину, не можуть бути внесені до реєстру [2, с. 7; 3, с. 4].

Водночас вказана норма не завжди правильно розуміється та, як наслідок, неправильно застосовується слідчими органів внутрішніх справ, які, відповідно до вимог ст. ст. 214, 216 КПК України, здійснюють реєстрацію та подальше досудове розслідування кримінальних правопорушень, передбачених ст. 164 Кримінального кодексу України (ухилення від сплати аліментів на утримання дітей) щодо визначення злісного ухилення від сплати встановлених рішенням суду коштів на утримання дітей (аліментів).

У зв'язку із цим слід обов'язково пам'ятати кримінально-правову характеристику цього діяння. Розглянемо об'єктивну сторону такого злочину. Цей злочин може мати місце лише за наявності рішення суду, відповідно до якого мати або батько чи інша передбачена законом особа зобов'язана сплачувати аліменти.

Під ухиленням від сплати аліментів розуміються дії або бездіяльність винної особи, спрямовані на невиконання рішення суду про стягнення з неї на користь дитини (дітей) визначеної суми аліментів. Вони можуть виразитись як у прямій відмові від сплати встановлених судом аліментів, так і в інших діях (бездіяльності), які фактично унеможливають виконання вказаного обов'язку (приховуванні заробітку (доходу), що підлягає облікові під час відрахування аліментів, зміні місця роботи чи місця проживання з неподанням відповідної заяви про необхідність стягування аліментів тощо) [7, с. 1].

Ухилення від сплати аліментів утворює цей склад злочину лише у випадку, коло воно є злісним. Поняття злісності належить до оціночних категорій і має визначатися в кожному конкретному випадку. Визнання судом ухилення зліс-

ним повинно бути належним чином вмотивовано у вирокі та, відповідно, доведено на досудовому слідстві. Про злісний характер ухилення можуть свідчити тривалість ухилення, продовження ухилення після попередження з боку судді чи державного виконавця про необхідність виконання свого обов'язку та можливість притягнення до кримінальної відповідальності, неодноразові звернення потерпілого чи інших осіб до винної особи із цього приводу, відмова від пошуку роботи (нереєстрація в центрі зайнятості) тощо.

Не може визнаватися злісним ухилення від сплати аліментів чи злісним ухилення від утримання дітей, яке хоча й тривало значний проміжок часу чи мало систематичний характер, але було вимушеним із боку особи, на яку такий обов'язок покладено законом чи рішенням суду. До таких випадків слід відносити несплату аліментів особою через неможливість знайти роботу внаслідок хвороби тощо [7, с. 1].

Злочин визнається закінченим із моменту, коли зазначене в цій статті ухилення набуло злісного (систематичного) характеру.

При цьому Закон України «Про виконавче провадження» звужив розуміння строків злісного невиконання рішення суду про виплату аліментів, однак залишив вимоги до злісності такого ухилення.

Так, ч. 10 ст. 74 вказаного закону передбачено, що за наявності заборгованості зі сплати аліментів у розмірі, що сукупно перевищує суму відповідних платежів за шість місяців, державний виконавець звертається до правоохоронних органів із поданням (повідомленням) про притягнення боржника до кримінальної відповідальності за злісне ухилення від сплати аліментів [3, с. 4].

Однак державні виконавці не завжди правильно застосовують як указану норму профільного законодавчого акта, так і вимоги матеріального кримінального права щодо кваліфікації дій боржника, спрямовуючи відповідні подання (повідомлення) до органів МВС України для притягнення осіб до кримінальної відповідальності без жодних перевірочних дій, а відповідно, і за відсутності даних про злісність ухилення від сплати аліментів. Слідчі органів внутрішніх справ у свою чергу в порушення вимог ч. 1 ст. 214 КПК України без наявності в повідомленні органу Державної виконавчої служби України даних про кримінальне правопорушення, а лише за наявності даних щодо несплати вказаного платежу протягом терміну, зазначеного в ч. 10 ст. 74 цього закону, реєструють такі матеріали до ЄРДР. Наслідком таких дій є подальше закриття проваджень та надмірне навантаження на слідчих та процесуальних керівників.

Так, безпідставно зареєстровано в ЄРДР та в подальшому закрито кримінальне провадження Токмацького МВ ГУМВС України в Запорізькій області за повідомленням відділу державної виконавчої служби Токмацького районного управління з клопотанням розпочати досудове розслідування щодо М. за злісне ухилення від сплати встановлених рішенням суду аліментів на утримання дітей за ч. 1 ст. 164 Кримінального кодексу України (далі – ККУ України). Під час розслідування встановлено, що М. працював на цегляному заводі. Підприємство 1/3 частини на виплату аліментів вираховувало із заробітної плати

боржника, однак стягувачу аліменти не сплачувало у зв'язку з важким матеріальним становищем підприємства, яке в подальшому збанкрутіло.

З 375 кримінальних проваджень, зареєстрованих слідчими на підставі подань державних виконавців Державної виконавчої служби України в 2013 році, 332 (88,5%) закрито на підставі п. 2 ч. 1 ст. 284 КК України та лише 41 (10,9%) спрямовано до суду з обвинувальними актами, ще 36 перебувають у провадженні.

Аналогічна ситуація склалася протягом 4 місяців 2014 року. З 38 зареєстрованих проваджень 33 (86,8%) закрито, 4 (10,5%) спрямовано до суду та 1 перебуває в провадженні.

2013 рік

Кваліфікація	зареєстровано	до суду	закрито	у провадженні
ч. 1 ст. 164	365	32	331	2
ч. 2 ст. 164	10	9	1	-
Всього	375	41	332	2

4 місяці 2014 року

Кваліфікація	зареєстровано	до суду	закрито	у провадженні
ч. 1 ст. 164	38	4	33	1
ч. 2 ст. 164	-	-	-	-
Всього	38	4	33	1

Не кращою виглядає ситуація в провадженнях, спрямованих до суду за обвинуваченням осіб в ухиленні від сплати аліментів на утримання дітей. Упродовж січня-травня 2014 року судами виправдано 5 осіб, обвинувачених у скоєнні злочинів, передбачених ст. 164 КК України. Причинами таких рішень стали недоведеність злісності та систематичності ухилення обвинувачених від сплати аліментів, що є обов'язковим елементом об'єктивної сторони вказаного злочину, необізнаність обвинувачених з обов'язком сплачувати аліменти.

Зокрема, безпідставно розпочато та направлено до суду кримінальне провадження за ч. 1 ст. 164 КК України стосовно І., яку вироком Обухівського районного суду Київської області виправдано у зв'язку з недоведеністю події кримінального правопорушення, оскільки під час судового розгляду не надано доказів, які б підтверджували факт обізнаності обвинуваченої про обов'язки сплачувати аліменти. Доводи підсудної про те, що судові рішення про стягнення з неї аліментів ухвалено без її участі, спростовані не були.

Вироком Красноармійського міськрайсуду Донецької області, виправдано П. за ч. 1 ст. 164 КК України через відсутність у його діях об'єктивної сторони вказаного злочину, оскільки останній щомісяця, але не в повному обсязі сплачував аліменти на утримання дитини.

З аналогічних підстав вироком Суворовського районного суду м. Херсона за ч. 1 ст. 164 КК України виправдано З. Крім того, під час досудового слідства не вжито заходів до з'ясування матеріального стану З., джерел його доходів та мети використання коштів, тобто не встановлено, чи мав він фактичну можливість виконати покладені на нього судом обов'язки.

Зазначених порушень можливо уникнути під час виконання слідчими органів внутрішніх справ вимог Кримінального процесуального кодексу України, законів України «Про звернення громадян» і «Про міліцію» та інструкції «Про порядок ведення єдиного обліку в органах і підрозділах внутрішніх справ України заяв і повідомлень про вчинені кримінальні правопорушення та інші події», затвердженої наказом МВС України № 1050 від 19 листопада 2012 року та зареєстрованої в Міністерстві юстиції України 17 грудня 2012 року за № 2095/22407 (далі – Інструкція), та Типового положення про слідче управління (відділ) головного управління, управління МВС України в Автономній Республіці Крим, областях, містах Києві та Севастополі, на транспорті, затвердженого наказом МВС України № 686 від 9 серпня 2012 року (далі – Типове положення).

Так, п. 2.1.4. Розділу II Типового положення передбачено завдання слідчого управління (відділу) ГУМВС, УМВС здійснювати процесуальний контроль за розглядом заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення слідчими, дотриманням ними обліково-реєстраційної дисципліни, своєчасним та повним внесенням відомостей про кримінальні правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань і проведенням досудового розслідування в кримінальних провадженнях у порядку, встановленому кримінальним процесуальним законом. У п. 3.1.1 Розділу III Типового положення вказано, що відповідно до поставлених завдань слідчий відділ забезпечує розгляд заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення слідчими, дотримання ними обліково-реєстраційної дисципліни, своєчасне та повне внесення відомостей про кримінальні правопорушення до ЄРДР [8].

Аналізуючи вказані норми, слід указати на розмежування понять «розгляд заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення», що включає в себе поняття «обліково-реєстраційна дисципліна» та «внесення відомостей про кримінальні правопорушення до ЄРДР».

Досліджуючи рух заяви (повідомлення) про вчинене кримінальне правопорушення з моменту прийняття відповідним органом до реєстрації в ЄРДР спостерігаються два етапи:

1) дослідче провадження – початкова стадія кримінального процесу, зміст якої становить діяльність із прийняття, реєстрації, розгляду, перевірки заяв і повідомлень про вчинення кримінального правопорушення, та в разі з'ясування наявності ознак злочину створення юридичних підстав для початку досудового розслідування шляхом внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань [8].

2) внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань – початок розслідування.

Джерела інформації про вчинення кримінальних правопорушень та інших подій, що надходять до органів внутрішніх справ, уповноважених розпочати досудове розслідування, чітко визначені в п. 1.2 Інструкції. Згідно зі змістом п. п. 3.5, 3.11 Інструкції ці джерела можна поділити на дві групи:

1) заяви та повідомлення фізичних та юридичних осіб, які містять інформацію про кримінальні правопорушення та інші події;

2) заяви та повідомлення фізичних та юридичних осіб, які не містять відомостей, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення.

До інформації першої групи належать відомості, які відповідно до ст. 214 КПК України є підставою для внесення даних до ЄРДР та початку досудового розслідування.

Таким чином, під час надходження з Державної виконавчої служби до органу внутрішніх справ подання (повідомлення) про притягнення боржника до кримінальної відповідальності за злісне ухилення від сплати аліментів зазначене повідомлення, відповідно до ст. 4 Закону України «Про міліцію» та п. 3.1 Інструкції, вноситься до журналу єдиного обліку (далі – ЄО) та інтегрованої інформаційно-пошукової системи органів внутрішніх справ, до якої також відразу вносяться всі відомості з журналу ЄО. Згідно із ч. 2 п. 3.5 Інструкції повідомлення, у яких відсутні відомості, які можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення, після реєстрації в журналі ЄО доповідаються начальнику органу внутрішніх справ для розгляду та прийняття рішення згідно із Законом України «Про звернення громадян» або Кодексом України про адміністративні правопорушення. Таким чином, указані звернення повинні розглядатись відповідно до вимог Закону України «Про звернення громадян» із наданням відповідного роз'яснення службовим особам Державної виконавчої служби України [5].

За результатами перевірок вимог закону під час прийняття, реєстрації, розгляду та вирішення в органах внутрішніх справ заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення (наказ Генерального прокуратури України № 4 гн, від 19 грудня 2012 року) прокурори повинні реагувати на вказані порушення закону шляхом внесення документів прокурорського реагування керівникам підрозділів органів внутрішніх справ України та Державної виконавчої служби України [6].

Література

1. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 року (зі змінами і доповненнями). – К. : Атіка, 2012. – 68 с.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квітня 2012 року // Голос України. – 2012. – № 90–91. – Ст. 88.
3. Про виконавче провадження : Закон України від 21 квітня 1999 року № 606-XIV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/606-14>.
4. Положення про порядок ведення Єдиного реєстру досудових розслідувань, затверджене Наказом № 69 від 17 серпня 2012 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.gp.gov.ua/ua/pd.html?_m=publications&_t=rec&id=110522.
5. Про порядок ведення єдиного обліку в органах і підрозділах внутрішніх справ України заяв і повідомлень про вчинені кримінальні правопорушення та інші події : Інструкція МВС України № 1050 від 19 листопада 2012 року, зареєстрована в Міністерстві юстиції 17 грудня 2012 року за № 2095/22407 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.nau.ua/doc/?code=z2095-12>.
6. Про організацію діяльності прокурорів у кримінальному провадженні Наказ Генерального прокурора України від 19 грудня 2012 року № 4гн [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.gp.gov.ua/ua/gl.html?_m=publications&_t=rec&id=94102.
7. Мельник М.І. Ухилення від сплати аліментів на утримання дітей або від сплати коштів на утримання непрацездатних батьків / М.І. мельник [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.zakony.com.ua/juridical.html?catid=45938>.
8. Типове положенням про слідче управління (відділ) головного управління, управління МВС України в Автономній Республіці Крим, областях, містах Києві та Севастополі, на транспорті, за-

твердженого наказом МВС України від 9 серпня 2012 року № 686 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1769-12/page2>.

9. Тертишнік В.М. Науково-практичний коментар Кримінального процесуального кодексу України / В.М. Тертишнік. – К. : Алерта, 2014. – 768 с.

Анотація

Stolitnii A. V. Особливості початку досудового розслідування за ухилення від сплати аліментів на підставі подань (повідомлень) державної виконавчої служби. – Стаття.

У статті розглядаються актуальні проблеми початку досудового розслідування за фактами ухилення від сплати аліментів на утримання дитини на підставі подань (повідомлень) Державної виконавчої служби України та уникнення випадків реєстрації матеріалів без достатніх даних про кримінальне правопорушення.

Ключові слова: рішення суду, реєстрація, Єдиний реєстр досудового розслідування, початок досудового розслідування, аліменти, ухилення, відповідальність.

Аннотация

Stolitnii A. V. Особенности начала досудебного расследования за уклонение от уплаты алиментов на основании представлений (сообщений) государственной службы. – Статья.

В статье рассматриваются актуальные проблемы начала досудебного расследования по фактам уклонения от выплаты алиментов на содержание ребенка на основании представлений (сообщений) Государственной исполнительной службы Украины и избежание случаев регистрации материалов без достаточных данных об уголовном правонарушении.

Ключевые слова: решение суда, регистрация, Единый реестр досудебного расследования, начало досудебного расследования, алименты, уклонение, ответственность.

Summary

Stolitnii A. V. The features of pre-trial investigation of alimony payments evasion based on information from state executive service of Ukraine. – Article.

The article is about the current problems of pre-trial investigation of evasion of alimony payments for child maintenance based on information from State Executive Service of Ukraine and also avoidance of matter registration without sufficient data about a criminal offense.

Key words: judgment, registration, Unified State Register of pre-trial investigation, beginning of pre-trial investigation, alimony, evasion.

УДК 343.132(477)

О. І. Марочкін

ОСОБЛИВОСТІ МОТИВУВАННЯ РІШЕННЯ СЛІДЧОГО ПРО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ ОСІБ, ЯКІ БЕРУТЬ УЧАСТЬ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Системні перетворення українського суспільства, пов'язані з орієнтуванням на європейські цінності, обґрунтовують потребу в реальному дотриманні прав і законних інтересів учасників кримінального провадження. Особливо це стосується рішень слідчого про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному провадженні.

Забезпечення безпеки таких осіб полягає в здійсненні правоохоронними органами правових, організаційно-технічних та інших заходів, спрямованих на захист життя, житла, здоров'я й майна цих осіб від протиправних посягань, з метою створення необхідних умов для належного відправлення правосуддя (ст. 1 Закону України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві» (далі – Закон)).

Загальні засади забезпечення безпеки осіб, які сприяють кримінальному правосуддю, розглядалися в працях Л.В. Брусніцина, Л.В. Вавілової, О.О. Зайцева, Є.О. Каря-